

UO'K: 632.9

QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARINI SAQLASHDA UCHROVCHI JANUB OMBOR PARVONASI (*PLODIA INTERPUNCTELLA*) ZARARKUNANDASIGA QARSHI FEROMON TUTQICHNI O'Z VAQTIDA QO'LLASH

Sulaymonov Inoyatullo Novatullo o'g'li

O'simliklar karantini va himoyasi ilmiy-tadqiqot instituti katta ilmiy xodimi

Turdiyeva Difuza Tirkashboyevna

O'simliklar karantini va himoyasi ilmiy-tadqiqot instituti katta ilmiy xodim.,
Toshkent davlat agrar universiteti "Qishloq xo'jaligi fitopatologiyasi" kafedrası
dotsenti

Muminov Mansur Shodikulovich

O'simliklar karantini va himoyasi ilmiy-tadqiqot instituti kichik ilmiy xodimi

Annotatsiya. Omborxonada saqlanayotgan qishloq xo'jaligi mahsulotlariga zarari yuqori bo'lgan janub ombor parvonasi (*Plodia interpunctella*) zararkunandasiga qarshi feromon tutqichidan foydalanish yoritilgan.

Kalit so'zlar. Omborxonada, feromon tutqich, janub ombor parvonasi, kurash, mahsulotlar.

Abstract. The use of a pheromone trap against the southern barn moth (*Plodia interpunctella*), a pest that causes significant damage to stored agricultural products, is discussed.

Keywords: In pheromone trap, southern granary moth, protection, products.

Аннотация. На складе, феромонная ловушка, южная амбарная огнёвка, защита, продукты.

Ключевые слова. На складе, Тб, Южная амбарная огнёвка, феромон, борьба, продукты.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 15 iyuldagi "Respublikada o'simliklar karantini va himoyasi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6262-son Farmoni va "O'zbekiston Respublikasi O'simliklar karantini va himoyasi agentligini tashkil etish to'g'risida"gi PQ-5185-son Qarorida O'simliklar karantini va himoyasida zararkunandalar, kasalliklar va begona o'tlarga qarshi kurashda uyg'unlashgan kurash tizimini belgilash hamda ijrosini nazorat

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIK KARANTINI

qilish, monitoring olib borish, iqtisodiy zarar yetkazishi mumkin bo'lgan zararli organizmlarning respublika hududiga kirib kelishi va tarqalishining oldini olish hamda samarali qarshi kurash olib borish saqlanayotgan ombor maxsulotlari zararkunandasiga qarshi samarali kurashish aytib o'tilgan.

Bugungi kunda dunyo miqyosida aholi sonining intensiv o'sib borishi natijasida oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talab ham jadallik bilan ortib bormoqda. Ushbu holat insoniyatning oziq-ovqat mahsuldorligi yuqori bo'lgan, sifatli va eksportbop meva mahsulotlariga bo'lgan talabini ham ortishiga olib kelmoqda.

Jahonda qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish jarayonida turli zararkunanda hasharotlar, xususan omborxonalarda saqlanayotgan mahsulotlarni saqlash davrida zarar yetkazadigan janub ombor parvonasi (*Plodia interpunctella*) ning hosildorlikka katta zarar keltirmoqda.

Xususan, omborxonada saqlanayotgan mahsulotlarga janub ombor parvonasi zarari ta'sirida 30-45% qismi nobud bo'lishi aniqlangan. Shu jihatdan, qishloq xo'jaligi ekinlari zararkunandalari keltirib chiqaradigan biozararlanishlarni aniqlash, ularni oldini olish va qarshi kurash chora-tadbirlarni ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

1-rasm. Janub ombor parvonasi (*Plodia interpunctella* Hübner)

1. Feromon tutqichlarining ahamiyati Janub ombor parvonasi – don, urug', quruq mevalar, yong'oq, yem-xashak mahsulotlari va boshqa oziq-ovqat omborlaridagi qimmatli mahsulotlarni zararlovchi asosiy ombor zararkunandalaridan biridir.

Lichinkalari oziq moddalar bilan oziqlanib, ifloslanishi natijasida mahsulotning bozor qiymatiga va sanitar sifatlariga jiddiy putur yetkazadi. Feromon tutqichlar yordamida populyatsiyani erta aniqlash va samarali nazorat qilish imkoni yaratiladi.

2. Feromon modda tarkibi Janub ombor parvonasi uchun feromon tarkibida sis-9-trans-12-tetradetsen-1-il-asetat (95%) sis-9-trans-12-tetradetsen-1-ol (5%) asosli ta'sir etuvchi modda sifatida ishlatiladi. U faqat erkak kapalaklarni jalb etadi

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIK KARANTINI

va populyatsiyaning faolligini monitoring qilishda yuqori samara beradi. Feromonlar rezina kapsula yoki maxsus dispenserlar ko'rinishida bo'lib, uzoq muddat hid tarqalishini ta'minlaydi.

3. Tutqichlarni o'rnatish usuli Feromon tutqichlar omborxonalar, yetishtirish va qayta ishlash sexlari ichidagi zararkunandalarni kuzatish uchun har 100-120 m³ maydonga 1-2 dona miqdorida o'rnatiladi. Ular 1,5-2 m balandlikda, ba'zi hollarda oziq-ovqat mahsulotlariga yaqin, lekin to'g'ridan-to'g'ri havo oqimiga tushmaydigan joylarga ilib qo'yiladi. Tutqichlar doimiy ravishda, yil davomida qo'llaniladi va zarur holda almashtirilib boriladi.

4. Monitoring va nazorat yuritish Feromon tutqichlar har 3-5 kunda tekshirilib, ularda to'plangan kapalaklar soni daftarida qayd etiladi. Agar bir tutqichda 7-10 ta yoki undan ko'p kapalak aniqlansa, mexanik, kimyoviy yoki biologik kurash choralari ko'riladi. Nazorat natijalari har hafta hisobot qilinadi va ombor sohasida zararkunandaga qarshi chora-tadbirlar rejalashtiriladi.

5. Iqtisodiy va ekologik samara Feromon tutqichlar zararkunandaning faolligini aniqlash, uning ommaviy tarqalishini oldini olish va insektitsidlarni faqat kerakli vaqtda qo'llashga imkon beradi. Bu orqali mahsulotning saqlanish muddati uzayadi, chiqimlar kamayadi va oziq-ovqat xavfsizligi ta'minlanadi.

6. Feromon dispensorlar (kapsulalarni) saqlash Feromon moddalar samaradorligini saqlash uchun ularni 0...+4°C haroratda muzlatgichda saqlash tavsiya etiladi. Uzoq muddatli saqlash uchun esa -18°C gacha bo'lgan muzlatgich qo'llaniladi. Germetik qoplamalarda saqlash, namlik va kimyoviy moddalardan uzoqda saqlash tavsiya etiladi.

7. Monitoring va nazorat yuritishda feromon tutqichlarni oz vaxtida qollash eng zarur choralardan biri hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda feromon tutqichlar omborxonalar, yetishtirish va qayta ishlash sexlari ichidagi zararkunandalarni kuzatish uchun har 100-120 m³ maydonga 1-2 dona miqdorida o'rnatildi. Ular 1,5-2 m balandlikda, ba'zi hollarda oziq-ovqat mahsulotlariga yaqin, lekin to'g'ridan-to'g'ri havo oqimiga tushmaydigan joylarga ilib qo'yildi.

Tutqichlar doimiy ravishda, yil davomida qo'llaniladi va zarur holda almashtirilib boriladi. Monitoring va nazorat yuritish bunda feromon tutqichlarni har 3-5 kunda tekshirilib, ularda to'plangan kapalaklar soni daftarida qayd etiladi. Agar bir tutqichda 7-10 ta yoki undan ko'p kapalak aniqlansa, mexanik, kimyoviy yoki biologik kurash choralari ko'riladi.

Nazorat natijalari har hafta hisobot qilinadi va ombor zararkunandagasiga qarshi chora-tadbirlar o'z vaxtida hamda kerakli bo'lgan joyga qo'llanilsa juda katta samaradorlikka erishiladi.

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLER KARANTINI

ADABIYOTLAR

1. Murodov B.E. Omborda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash davrida uchraydigan zararkunandalar va ularga qarshi kurash// Qishloq xo'jaligi ekinlarining genetik resurslaridan unumli foydalanish hamda yetishtirishda zamonaviy ilg'or texnologiyalarni qo'llash istiqbollari/ Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya to'plami. – Qarshi, 2022 II QISM. – B.409-411.
2. Maxmudxodjayev N.M. Zararkunandalar zahiralar - hasharotlar va oqadilar faunasining shakllanishini nazariy asoslash va zararli turlar sonini boshqarish Toshkent, 2011.
3. Muxammadiyev B.Q., Xolmurodov E.A. Hasharotlar ekologiyasi va tur tarkibining istematik tahlili. - Toshkent-2015.
4. Muhammadaliyev Sh.S., Sulaymonov B.A., Rashidov M.I. Ekinlar zararli organizmlari ivojlanishi va tarqalishining bashorati.- Toshkent-2002.